

Круглов В. В.

доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри соціології і публічного управління Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», Харків, Україна, virt197@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7228-8635>

Терещенко Д. А.

доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри соціології і публічного управління Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», Харків, Україна, dtereshchenko7754367@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0633-0097>

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ВІДНОВЛЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Анотація. У статті розглянуто питання, пов'язані з різними аспектами державної політики відновлення людського капіталу в Україні в післявоєнний період. Мета дослідження полягає у визначенні підходів до формування державної політики відновлення людського капіталу в післявоєнний період в Україні, а також основних напрямів реалізації зазначеної політики. Відновлення людського капіталу вимагатиме комплексного підходу та належної державної політики, спрямованої на розвиток освіти, науки, економіки, охорони здоров'я, соціальної сфери, ринку праці й інфраструктури. Встановлено, що для успішного відновлення необхідно окреслити чіткі пріоритети та напрями посилення чинників, які мають безпосередній вплив на відтворення людського капіталу. Визначено, що процеси відновлення людського капіталу передбачають посилення соціального захисту населення, гарантування надання належних суспільних послуг, соціального житла й задоволення інших потреб. Наголошено на важливості політичних аспектів, що включає залучення інвестицій, стимулювання розвитку ринку праці, модернізацію науково-освітньої сфери та забезпечення доступу до якісної освіти, розвиток професійної підготовки, розширення соціального захисту й підвищення мобільності населення. Зроблено висновок, що Україна спроможна досягти поставлених цілей післявоєнного відновлення людського капіталу за умови ефективного управління, співпраці всіх суспільних сфер і міжнародної підтримки.

Ключові слова: людський капітал, відновлення, державна політика, післявоєнний період, освіта, наука.

JEL classification: D24, D60, E22, F29, I20, I30, J24, O15.

DOI: 10.32987/2617-8532-2023-2-21-33.

Історичний досвід переконує, що післявоєнний період є важливим етапом історії будь-якої країни, котра пододала важкий шлях боротьби, економічного знекровлення та руйнації. У цей період нації відновлюють свої економіки, створюють нові соціальні й політичні інститути, відбу-

вають зруйновану інфраструктуру та повертаються до повсякденного життя. Однак після війни країни, крім проблем масштабного фізичного знищення, зазнають значних збитків у сфері людського капіталу, тобто втрачають накопичені знання, досвід і таланти. Це чинить істотний

© Круглов В. В., Терещенко Д. А., 2023

негативний вплив на соціально-економічний розвиток країни в майбутньому.

Російська військова агресія в Україні змусила більшість населення переживати труднощі війни, відбудовувати пошкоджене житло та віднаходити засоби існування. Виходячи зі спричинених наслідків, державна політика відновлення людського капіталу постане як одне з найбільш нагальних і невідкладних завдань для України післявоєнного періоду. Відтворення й розвиток людського капіталу слугуватимуть ключовими факторами зміцнення нації та стабілізації рівня життя населення. У цьому контексті дослідження державної політики відновлення людського капіталу в післявоєнний період в Україні є актуальним і дасть можливість виокремити заходи й визначити пріоритети для її майбутнього розвитку.

Війна та військові конфлікти завжди відчутно впливають на людський капітал і соціально-економічний розвиток країни. З огляду на необхідність відновлення людського капіталу, в переліку завдань секторальної державної політики виокремлюється розвиток освіти та науки з метою забезпечення належного рівня знань і навичок для подальшого розвитку економіки й соціальної сфери. Крім того, відновлення людського капіталу пов'язане з ефективним забезпеченням робочих місць і розвитком підприємництва, упровадженням нових технологій, що уможливорює створення передумов для економічної активності та забезпечення стабільного розвитку країни.

Проблематика розвитку людського капіталу та його впливу на со-

ціально-економічний поступ України, питання післявоєнного відновлення висвітлюються в наукових працях ряду науковців. Так, М. Агафонова дослідила можливості й потреби розвитку людського капіталу з точки зору підвищення конкурентоспроможності національних талантів [1]. Ю. Залознова та Н. Азьмук окреслили втрати людського капіталу внаслідок російської військової агресії й визначили основні напрями його відновлення [2]. Т. Васильців, О. Мульска, Р. Лупак і В. Бідак обґрунтували напрями державної політики щодо збереження людського капіталу в Україні та зниження соціальної вразливості в умовах війни [3]. О. Новікова, Ю. Залознова та Н. Азьмук розглянули проблематику здобутків і втрат людського капіталу крізь призму різних чинників, включаючи аспекти цифровізації [4]. А. Трач дослідив процеси інтелектуалізації в глобальному масштабі й запропонував відповідні заходи з відтворення людського капіталу в післявоєнний період [5]. Т. Ясінською проаналізовано показники системи освіти та її роль у формуванні людського капіталу як основи відновлення України [6].

Враховуючи надзвичайну важливість державної політики відновлення людського капіталу після війни для соціально-економічного розвитку країни в контексті російської військової агресії в Україні, зазначена тематика потребує поглибленого наукового дослідження та формування підходів до окреслення напрямів відновлення людського капіталу.

Метою статті є визначення підходів до формування державної політики відновлення людського капіталу в післявоєнний період в Україні та

виокремлення основних напрямів реалізації зазначеної політики.

Російська військова агресія в Україні спричинила не лише масштабне знищення інфраструктури й виробничих потужностей, а й безпрецедентні втрати людського капіталу, включаючи здоров'я, освіту та економічний потенціал. Багатьом людям довелося залишити свої робочі місця й домівки, і це призвело до масштабних міграційних процесів, переривання навчання, а також призупинення надання життєво важливих послуг та знищення інфраструктури, що давало змогу працювати й нарошувати людський капітал. Із початку війни з України виїхало 7,8 млн людей, а ще 6,5 млн стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО) [7]. Це означає, що 35 % довоєнного населення не перебуває у своєму звичайному місці проживання. Вказані переміщення населення призвели до падіння ВВП у 2022 р. на 30 % [8]. Загальна чисельність зайнятих скоротилася приблизно на 3,5 млн осіб. Рівень безробіття, включно з біженцями, становить 30 % проти 9,8 % в довоєнний період [9]. Нещодавнє опитування ВПО показало, що 56 % тих, хто залишився, повністю витратили свої заощадження, а 67 % повідомили, що потребують фінансової підтримки [10]. Багато закладів охорони здоров'я й освіти пошкоджено або зруйновано. Тривалі порушення навчання дітей і молоді призведуть до освітніх проблем, що може вплинути на їх подальше життя та кар'єру.

Основою опору ворогу, стійкості в умовах війни на виснаження та спроможності нації до здобуття перемоги й повоєнного відродження є людський капітал. Реалізація його потен-

ціалу великою мірою залежить від того, наскільки соціально ефективні відповіді на виклики, породжені війною, знайдуть держава та суспільство загалом. За оцінками Міжнародної організації з міграції, завдяки звільненню від ворога частини окупованих територій на кінець червня 2022 р. до власних домівок змогли повернутися до 5,5 млн осіб. Повернення ВПО й біженців з-за кордону до попередніх місць проживання в регіонах, які зазнали значних руйнувань і є тимчасово непридатними для проживання, має синхронізуватися зі створенням умов для життя та праці людей. Водночас максимально можливе повернення людей в Україну й до місць проживання є критично важливим для динамічного повоєнного відновлення країни [11].

Протягом тривалого часу український освітній сектор намагався пристосуватися до мінливої демографічної ситуації, зокрема тенденції зменшення чисельності студентів. Унаслідок російської воєнної агресії щонайменше 2 млн дітей залишили Україну, на додаток до великої групи освітян і дослідників. Очікується, що багато хто залишиться за кордоном в інших країнах, сприяючи витоку талантів та інноваторів, створюючи майбутні демографічні проблеми для країни. До війни результати навчання в Україні були досить високими (особливо враховуючи рівень доходів), хоч і не було досягнуто рівня ЄС. Вплив війни на освіту негативно позначиться на людському капіталі України, причому показники *Harmonized Learning Outcome* потенційно можуть знизитися з 481 до 420 балів. Це призведе до майбутніх втрат доходів, що оцінюються в трильйони доларів [12].

Якщо проаналізувати довоєнний потенціал України, пов'язаний із різними напрямками, котрі визначають рівень людського капіталу, інноваційний розвиток і стан цифрової конкурентоспроможності, можна виокремити потенційні потреби щодо посилення окремих сфер, що матимуть вплив на відновлення людського капіталу.

Вимірювання Індексу людського капіталу (Human Capital Index, HCI) передбачає оцінювання виживання, очікуваної тривалості навчання в школі, скоригованої на результати навчання, та стану здоров'я. За показниками 2020 р. Україна посідала в рейтингу HCI 53-тє місце серед 174 країн світу. Окремі компоненти Індексу людського капіталу України порівняно з деякими країнами наведено в таблиці. Україну віднесено до групи країн, де цей показник коливається в межах від 0,6 до 0,7 [13].

Зважаючи на важливість у нинішніх умовах продукування інновацій, демонстрації високого рівня інтелектуальності [5], вагомою характеристикою вважається наявність високого рівня інноваційного розвитку. Згідно з Глобальним інноваційним індексом, Україна у 2022 р. посіла 57-

му позицію серед 132 країн світу (в Європейському регіоні – 34-тє місце). Причому серед груп країн із економікою з доходом, нижчим від середнього, вона на 4-й сходинці серед 36 країн [14]. Порівняння компонентів Глобального інноваційного індексу окремих країн світу наведено на рис. 1.

Результатом значних змін в економічному середовищі, підходах до формування відповідного показника людського капіталу в сучасних умовах стає характеристика рівня цифрової конкурентоспроможності, що демонструє сучасну технологічну спроможність країни, упровадження інформаційно-комунікативних технологій [5]. Одним із зазначених показників може слугувати Світовий рейтинг цифрової конкурентоспроможності. Порівняння компонентів Світового рейтингу цифрової конкурентоспроможності окремих країн світу наведено на рис. 2.

Враховуючи нинішній масштаб переміщення людського капіталу в Україні, невідкладними питаннями є стійкість людського капіталу та підтримка засобів до існування. Зазначена діяльність передбачає розширення економічних можливостей людей щодо підтримки й відновлен-

Таблиця

Порівняння Індексу людського капіталу та його окремих компонентів

Країна	Очікувана тривалість навчання в школі (2020 р.), років	Уніфіковані результати тестування (2020 р.), балів	Тривалість навчання в школі, скоригована на результати навчання (2020 р.), років	Індекс людського капіталу		
				2020	2018	2010
Україна	12,9	478	9,9	0,63	0,64	0,63
Польща	13,4	530	11,4	0,75	0,75	0,70
Болгарія	12,3	441	8,7	0,61	0,68	0,64
Румунія	11,8	442	8,4	0,58	0,59	0,60
Чехія	13,6	512	11,1	0,75	0,76	0,73

Складено авторами за: [13].

Рис. 1. Порівняння компонентів Глобального інноваційного індексу окремих країн світу, 2022 р.

Побудовано авторами за: [14].

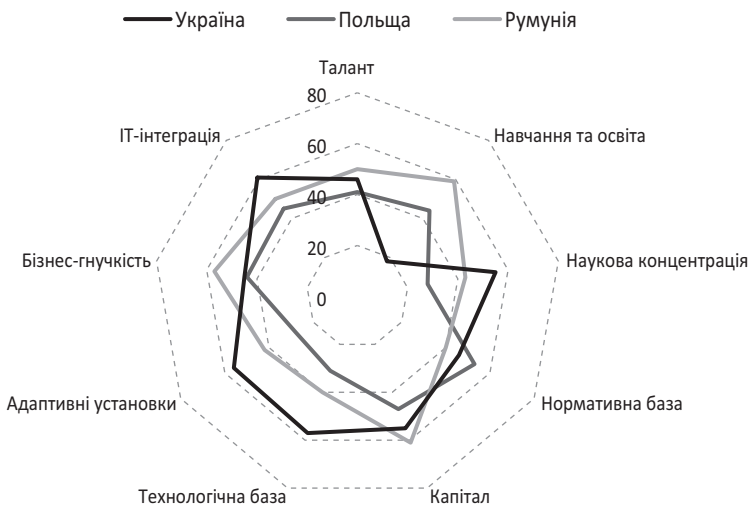

Рис. 2. Порівняння компонентів Світового рейтингу цифрової конкурентоспроможності окремих країн світу, 2021 р.

Побудовано авторами за: [15].

ня продуктивних ролей; посилення навичок і можливостей, пов'язаних із роботою, на основі залучення, навчання та інтеграції необхідних людських ресурсів; відновлення послуг, інфраструктури й суспільних благ,

які доповнюють і підтримують економічну діяльність людей, включаючи житло, освіту, охорону здоров'я, транспорт, комунальні послуги. Війна призвела до значного скорочення запасів навичок, оскільки праців-

ники були витіснені або втратили працездатність, а розвиток нових навичок було відкладено. Тому набуває актуальності покращення планування та реалізації програм професійно-технічної освіти й навчання в національному масштабі з метою збільшення відповідності навичок потребам ринку праці [3; 16].

У грудні 2022 р. Комітет міністрів Ради Європи схвалив План дій для України «Стійкість, відновлення та реконструкція» на 2023–2026 рр. [17], який передбачає надання підтримки і сприяння щодо посилення спроможності органів управління освітою на національному, місцевому й інституційному рівнях для забезпечення участі та інклюзивної системи управління освітою, котра гарантує рівний доступ до якісної освіти для всіх. Окрім того, підкреслено необхідність підтримки закладів вищої освіти задля зміцнення відкритої й інклюзивної системи вищої освіти, здатної сприяти розвитку згуртованих і демократичних суспільств на місцевому рівні. На думку експертів, Україна найближчим часом буде змушена у сфері освіти зосередитися на відновленні зруйнованих будівель, переосмисленні та виробленні нового бачення системи загалом для забезпечення її всебічного розвитку, створенні сприятливих умов для трансформації мережі закладів освіти, підвищенні якості освіти, підтримці інноваційного навчального й дослідницького середовища, посиленні співпраці зі стейкхолдерами різного рівня для досягнення позитивних результатів [18].

Реконструкція суспільно важливої інфраструктури, послуг і суспільних благ має поєднуватися з відновленням людського капіталу, оскільки

останній необхідний для впровадження виробничих процесів та повернення до зростання. Варто зауважити, що постануть серйозні виклики, такі як заохочення людей до повернення з-за кордону в Україну, забезпечення найширшого доступу до можливостей працевлаштування й навчання. Особливу увагу потрібно буде приділити інфраструктурі та наданню суспільних послуг, які безпосередньо підтримують розвиток людського капіталу, включаючи освіту, охорону здоров'я, житло й догляд [16]. Комплексний підхід до проблеми відновлення вимагатиме забезпечення функціонування інфраструктурних об'єктів, пов'язаних із реалізацією функцій безпеки, охорони здоров'я, освіти, житлово-комунального господарства, транспорту тощо. На нашу думку, з метою активізації економічної діяльності, реконструкції суспільно важливих об'єктів, розвитку людського капіталу та соціальної згуртованості доцільно вдаватися до державно-приватного партнерства, що дасть можливість задіяти управлінські й технологічні можливості приватного сектору, залучити додаткові фінансові ресурси [19].

Слід зазначити, що межа між людьми й технологіями як окремими силами продовжує зникати, оскільки на робочому місці з'являються нові технології, котрі не лише автоматизують роботу, а й підвищують ефективність людей і команди. Завдяки розвитку цифрових та віртуальних технологій люди переосмислили концепцію робочого місця як фізичного простору. Розташування й модальність стають вторинними щодо потреб роботи та працівників [20]. У 2023 р. понад 75 % підприємств прагнуть упровадження

великих даних, хмарних обчислень, електронної комерції, цифрової торгівлі та штучного інтелекту впродовж наступних п'яти років. 81 % підприємств бажають запровадити освітні технології до 2027 р. [21]. Таким чином, іншим напрямом активізації стане переосмислення підходів до формування й використання людського капіталу, враховуючи сучасні напрями цифрової трансформації, що передбачає появу на ринку праці фахівців для інноваційних секторів у цифровому бізнесі, інтернет-економіці та науково-освітній сфері. Стимулюючий характер оплати праці в наукоємній, інноваційній і науково-освітній сферах діяльності та належне фінансування зазначених напрямів, захист інтелектуальної власності мають підвищити результативність використання наявного людського капіталу [22].

Подолання існуючих криз вимагає забезпечення адекватності, ефективності та стійкості державних витрат на людський капітал, особливо під час бюджетного дефіциту. Забезпечення ресурсів для людського капіталу передбачає розміщення його результатів у центрі бюджетного процесу й визначення пріоритетів видатків, які сприяють накопиченню та використанню людського капіталу. Процеси розвитку залежать від відновлення людського капіталу, покращення послуг за допомогою інвестицій та інновацій [23]. А вже давно назріла потреба в збільшенні державних інвестицій у науково-освітню й інноваційну сферу та забезпеченні стимулюючих заходів, спрямованих на збереження й формування висококваліфікованих кадрів на основі мотиваційних складників розвитку людського капіталу та під-

вищення наукової спроможності, що дасть змогу витримати конкуренцію в сучасному технологічному світовому середовищі [1]. Наприклад, 1 євро фінансування Рамкової програми ЄС веде до збільшення доданої вартості галузі від 7 до 14 євро [24]. Національна система освіти має продовжувати реформування в напрямі використання європейського досвіду, що передбачає дотримання положень Угоди про асоціацію з ЄС, яка визначила потреби щодо освітнього співробітництва, націленого на взаєморозуміння та міжкультурний діалог [6].

Стратегічні підходи до післявоєнного відновлення людського капіталу передбачатимуть використання інтенсивного типу відтворення людського капіталу (покращення якісних характеристик: здоров'я, освіти, якості трудового життя, професійних навичок тощо) та зміцнення трудоресурсної безпеки країни. До основних стратегічних напрямів державної політики формування й розвитку людського капіталу варто віднести: відновлення та модернізацію відповідно до сучасних підходів житлових, інфраструктурних, промислових і освітніх об'єктів; підтримку та стимулювання розвитку підприємницької діяльності; запровадження підходів у системі загальної середньої освіти щодо формування талантів і розширення цифровізації освітнього процесу; нарощування фінансування наукової сфери та поглиблення господарчих зв'язків між бізнесом і наукою на основі сучасних університетських центрів; підготовку фахівців зі смарт-навичками; цифровізацію державного управління, стимулювання цифрової трансформації бізнесу з метою спрощення до-

ступу для послуг та підвищення якості життя населення [2; 4].

Розвиток людського капіталу в Україні післявоєнного періоду є важливим для системи державного управління. Одним із ключових аспектів є розбудова сфери, пов'язаної з наукоємними проєктами, науково-технічними й теоретичними розробками. Велике значення має забезпечення високого рівня захисту інтелектуальної власності, яка може слугувати стимулом для зростання національної індустрії, зокрема в галузі розроблення програмного забезпечення, військових технологій і кібербезпеки. Задля забезпечення ефективного використання ресурсів та розвитку потенціалу людського капіталу необхідно створити сприятливі умови для наукових досліджень, співпраці між ученими, підтримки інноваційних проєктів і впровадження новаторських ідей у практику. Такий підхід допоможе зміцнити конкурентоспроможність України в глобальному інформаційному й технологічному просторі, забезпечуючи її стале економічне зростання.

Майбутні процеси реалізації державної політики відновлення людського капіталу в післявоєнний період повинні забезпечити такі напрями: будівництво та реконструкцію виробничої, інженерної й соціальної інфраструктури на основі концепцій енергозбереження та цифровізації; розширення електронної системи державного управління людськими ресурсами; використання інноваційних кластерів, моделей державно-приватного партнерства й цифрових проєктів; застосування розширених моделей соціального захисту; розвиток адаптивності ринку праці і

зменшення обсягів неформальної зайнятості (розширення дистанційних форм роботи); забезпечення навчання та перекваліфікації в галузях із високим попитом на ринку праці за державним замовленням; розвиток цифрових, гнучких і комунікаційних навичок серед фахівців та здобувачів вищої освіти. Подальші процеси державного управління мають бути націлені на впровадження цих стратегічних напрямів, які сприятимуть відновленню людського капіталу після війни та сформулюють умови для стійкого соціально-економічного розвитку України.

Україна має великий потенціал для відновлення людського капіталу після війни, враховуючи її багатий історичний досвід, трудовий потенціал і ресурсні можливості. Проте успіх у відновленні залежить від належної державної політики, спрямованої на впровадження стратегічних заходів, які враховують потреби сучасної інфраструктури, економіки й соціальної сфери. Важливими аспектами політики відновлення є: розвиток інфраструктури, залучення інвестицій, стимулювання розвитку ринку праці та залучення кваліфікованої робочої сили, модернізація науково-освітньої сфери й забезпечення доступу до якісної освіти для всіх громадян, розвиток професійної підготовки та перекваліфікації, розширення соціального захисту й підвищення мобільності населення. Важливо також надати підтримку ВПО та створити умови для повернення українців з-за кордону. Реалізація вказаних заходів вимагатиме ефективного управління людськими ресурсами, розвитку цифрових технологій і сприяння створенню інноваційного середовища.

Здійснення державної політики відновлення людського капіталу в післявоєнний період в Україні є необхідністю, завданням, яке має забезпечити стійкий соціально-економічний розвиток країни та її майбутній прогрес. Також важливо звернути увагу на розвиток регіональних галузей, що сприятиме зменшенню регіональних диспропорцій і забезпечить рівномірний розвиток країни.

Україна може стати сильною та процвітаючою країною, проте для досягнення цієї мети потрібно окреслити чіткі стратегічні пріоритети й

зосередити зусилля на реалізації відповідних заходів. Важливо, щоб держава співпрацювала з міжнародними партнерами, залучала їхню фінансову та технічну підтримку. Відновлення людського капіталу потребує багатогалузевого підходу і взаємодії різних державних, наукових та освітніх установ, організацій громадянського суспільства й бізнесу. Зазначений процес є ключовим фактором стабілізації країни, підвищення рівня життя її населення та забезпечення її стійкого розвитку в післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Агафонова М. В. Розвиток людського капіталу в рамках візії національної економічної стратегії на період до 2030 року. *Освітня аналітика України*. 2022. № 3(19). С. 15–25. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2022-3-15-25>.
2. Залознова Ю., Азьмук Н. Людський капітал України в умовах війни: втрати та здобутки. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-59>.
3. Васильців Т. Г., Мульська О. П., Лупак Р. Л., Бідак В. Я. Збереження людського капіталу України в умовах війни (чинник соціальної вразливості населення): постановка проблеми. *Вісник ЛТЕУ. Сер. : економічні науки*. 2022. № 67. С. 43–48. DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2022-67-06>.
4. Новікова О., Залознова Ю., Азьмук Н. Відновлення людського капіталу України у післявоєнний період з використанням переваг цифровізації. *Журнал європейської економіки*. 2022. Т. 21. № 4. С. 407–427. URL: <http://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1619/1622> (дата звернення: 22.05.2023).
5. Трач А. Використання глобалізаційних процесів інтелектуалізації для розвитку людського капіталу України у післявоєнний період. *Молодий вчений*. 2023. № 2(114). С. 121–126. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-2-114-23>.
6. Ясінська Т. В. Розвиток людського капіталу як основа соціально-економічного відновлення України. *Освітня аналітика України*. 2022. № 2(18). С. 88–98. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2022-2-88-98>.
7. Ukraine humanitarian response – key achievements in 2022. OCHA, 2022. URL: <https://reports.unocha.org/en/country/ukraine/> (дата звернення: 22.05.2023).
8. Regional Economic Prospects in the EBRD Regions / European Bank for Reconstruction and Development, 2023. URL: <https://www.ebrd.com/documents/comms-and-bis/regional-economic-forecast-february-2023.pdf> (дата звернення: 22.05.2023).
9. Звіт про фінансову стабільність (грудень 2022 року) / НБУ. 2022. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H2.pdf?v=4/ (дата звернення: 22.05.2023).
10. Ukraine – Internal Displacement Report – General Population Survey Round 11 (25 November – 5 December 2022). International Organization for Migration, 2022. URL:

<https://dtm.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-11-25-november-5/> (дата звернення: 22.05.2023).

11. Доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України» / Національний інститут стратегічних досліджень, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/poslannya-prezydenta-ukrayiny/analitychna-dopovid-do-shchorichnoho-poslannya-1/> (дата звернення: 22.05.2023).

12. *Himmelfarb A.* Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (February 2022 – February 2023). 2023. URL: <https://ukraine.un.org/en/224376-ukraine-rapid-damage-and-needs-assessment/> (дата звернення: 22.05.2023).

13. The Human Capital Index 2020 Update: Human Capital in the Time of COVID-19 / World Bank. Washington, 2020. URL: <http://hdl.handle.net/10986/34432> (дата звернення: 22.05.2023).

14. *Dutta S., Lanvin B., León L., Wunsch-Vincent S.* Global Innovation Index 2022: What is the future of innovation-driven growth? WIPO, 2022. URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-en-main-report-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf>.

15. World Digital Competitiveness Ranking 2021 / IMD. 2022. URL: https://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/release-2021/digital_2021.pdf (дата звернення: 22.05.2023).

16. The War on Ukraine and its Effect on Human Capital: Early Evidence and EBRD response / EBRD. 2023. URL: <https://www.ebrd.com/documents/admin/the-war-on-ukraine-and-its-effect-on-human-capital-early-evidence-and-ebrd-response.pdf> (дата звернення: 22.05.2023).

17. Council of Europe Action Plan for Ukraine «Resilience, Recovery and Reconstruction» 2023-2026 / Council of Europe. 2022. URL: <https://rm.coe.int/-1452-2-4-action-plan-ukraine-cm-2022-187-finale-1-/1680aa2d20> (дата звернення: 22.05.2023).

18. *Gorodnichenko Yu., Sologoub I., Weder di Mauro B.* Rebuilding Ukraine: Principles and Policies. CEPR Press, 2022. URL: https://cepr.org/system/files/publication-files/178114-paris_report_1_rebuilding_ukraine_principles_and_policies.pdf (дата звернення: 22.05.2023).

19. *Круглов В. В.* Державно-приватне партнерство як інструмент інфраструктурного відновлення українських міст. *Актуальні проблеми державного управління*. 2022. Т. 1. № 60. С. 62–76. URL: <https://periodicals.karazin.ua/apdu/article/view/21187>.

20. New fundamentals for a boundaryless world: 2023 Global human capital trends report / J. Kaji et al. (eds.). Deloitte Insights, 2023. URL: https://www2.deloitte.com/content/dam/insights/articles/glob175985_global-human-capital-trends-2023/GLOB175985_HUMAN-CAPITAL-TRENDS-2023.pdf (дата звернення: 22.05.2023).

21. Future of Jobs Report 2023 / World Economic Forum. 2023. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2023/> (дата звернення: 22.05.2023).

22. *Круглов В.* Державна політика трансформації ринку праці: виклики цифрової епохи. *Науковий вісник. Сер. : державне управління*. 2021. № 1(7). С. 140–161. DOI: [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-1\(7\)-140-161](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-1(7)-140-161).

23. Investing in Human Capital for a Resilient Recovery: The Role of Public Finance / World Bank. 2021. URL: <http://hdl.handle.net/10986/35840> (дата звернення: 22.05.2023).

24. Added value of Research, Innovation and Science portfolio / European Commission. 2011. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/МЕМО_11_520 (дата звернення: 22.05.2023).

Vitalii Kruhlov

Dr. Sc. (Public Administration), Associate Professor, National Technical University
«Kharkiv Polytechnic Institute», Kharkiv, Ukraine, virt197@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7228-8635>

Dina Tereshchenko

Dr. Sc. (Public Administration), Professor, National Technical University
«Kharkiv Polytechnic Institute», Kharkiv, Ukraine, dtereshchenko7754367@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0633-0097>

STATE POLICY FOR THE HUMAN CAPITAL RECOVERY IN UKRAINE IN THE POST-WAR PERIOD

Abstract. *The article focuses on exploring the challenges related to the formation and implementation of state policies for human capital recovery in post-war Ukraine. Given the extensive consequences of Russian military aggression in Ukraine, the recovery of human capital becomes one of the most urgent and pressing tasks for the country in the post-war era. The objective of this research is to analyse the approaches to forming state policies for human capital recovery in Ukraine during the post-war period and identify key directions for implementing these policies. Comparing specific human development indicators demonstrates both Ukraine's potential and sectors that require strengthening. One of the key priorities should be the recovery of public health, rehabilitation for those affected by the war, ensuring access to quality education, and enhancing qualifications and professional retraining to enhance competitiveness in the labor market. Recovering human capital after the war is an important stage in Ukraine's history that requires a comprehensive approach and proper state policies aimed at developing education, science, the economy, the social sphere, and infrastructure. Restoring human capital is a crucial factor in stabilizing the country, improving living standards, and ensuring sustainable development. It has been determined that attention should be given to social protection of the population, ensuring access to healthcare, social housing, and other basic needs in the process of human capital recovery after the war. The directions for implementation have been identified, including infrastructure development, attracting investments, stimulating labor market growth and attracting a skilled workforce, modernizing the scientific and educational sphere, ensuring access to quality education for all citizens, promoting professional training and retraining, and expanding social protection and population mobility. Ukraine has the potential to achieve its set goals, but this requires effective governance, cooperation among all social spheres, and support from international partners.*

Keywords: *human capital, recovery, state policy, post-war period, education, science.*

References

1. Agafonova, M. (2022). Human capital development according the national economic strategy of Ukraine until 2030. *Educational analytics of Ukraine*, 3(19), 15-25. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2022-3-15-25> [in Ukrainian].
2. Zaloznova, Y., & Azmuk, N. (2022). Human capital of Ukraine in the conditions of war: losses and gains. *Economy and Society*, 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-59> [in Ukrainian].
3. Vasylytsiv, T., Mulska, O., Lupak, R., & Bidak, V. (2022). Preservation of Ukraine's human capital in conditions of war (factor of social vulnerability of the population): statement of

the problem. *Herald of LUTE. Series: Economic sciences*, 67, 43-48. DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2022-67-06> [in Ukrainian].

4. Novikova, O., Zaloznova, Y., & Azmuk, N. (2022). Restoring Ukraine's human capital in the post-war period using the benefits of digitalization. *Journal of European Economy*, 21(4), 407-427. Retrieved from <http://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1619/1622> [in Ukrainian].

5. Trach, A. (2023). Use of globalization processes of intellectualization for human capital development of Ukraine in the post-war period. *Young Scientist*, 2(114), 121-126. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-2-114-23> [in Ukrainian].

6. Yasinska, T. (2022). Development of human capital as a basis for socio-economic recovery of Ukraine. *Educational analytics of Ukraine*, 2(18), 88-98. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2022-2-88-98> [in Ukrainian].

7. OCHA. (2022). *Ukraine humanitarian response – key achievements in 2022*. Retrieved from <https://reports.unocha.org/en/country/ukraine/>.

8. European Bank for Reconstruction and Development. (2023). *Regional Economic Prospects in the EBRD Regions*. Retrieved from <https://www.ebrd.com/documents/comms-and-bis/regional-economic-forecast-february-2023.pdf>.

9. National Bank of Ukraine. (2022). *Financial Stability Report (December 2022)*. Retrieved from https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H2.pdf?v=4 [in Ukrainian].

10. IOM. (2022). *Ukraine – Internal Displacement Report – General Population Survey Round 11 (25 November – 5 December 2022)*. Retrieved from <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-11-25-november-5>.

11. National Institute for Strategic Studies (2022). *Report to the Annual Address of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine "On the Internal and External Situation of Ukraine"*. Retrieved from <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/poslannya-prezydenta-ukrayiny/analitchna-dopovid-do-shchorichnoho-poslannya-1> [in Ukrainian].

12. Himmelfarb, A. (Ed.). (2023). *Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (February 2022 – February 2023)*. Retrieved from <https://ukraine.un.org/en/224376-ukraine-rapid-damage-and-needs-assessment>.

13. World Bank. (2020). *The Human Capital Index 2020 Update: Human Capital in the Time of COVID-19*. Retrieved from <http://hdl.handle.net/10986/34432>.

14. Dutta, S., Lanvin, B., León, L., & Wunsch-Vincent, S. (Eds.). (2022). *Global Innovation Index 2022: What is the future of innovation-driven growth?* WIPO. Retrieved from <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-en-main-report-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf>.

15. IMD. (2022). *World Digital Competitiveness Ranking 2021*. Retrieved from https://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/release-2021/digital_2021.pdf.

16. EBRD. (2023). *The War on Ukraine and its Effect on Human Capital: Early Evidence and EBRD response*. Retrieved from <https://www.ebrd.com/documents/admin/the-war-on-ukraine-and-its-effect-on-human-capital-early-evidence-and-ebrd-response.pdf>.

17. Council of Europe. (2022). *Council of Europe Action Plan for Ukraine "Resilience, Recovery and Reconstruction" 2023-2026*. Retrieved from <https://rm.coe.int/0900001680a96440>.

18. Gorodnichenko, Y., Sologoub, I., & Weder di Mauro, B. (Eds.). (2022). *Rebuilding Ukraine: Principles and Policies*. CEPR Press. Retrieved from https://cepr.org/system/files/publication-files/178114-paris_report_1-rebuilding_ukraine_principles_and_policies.pdf.

19. Kruhlov, V. (2022). Public-private partnership as a tool for infrastructural recovery of Ukrainian cities. *Pressing Problems of Public Administration*, 1(60), 62-76. Retrieved from <https://periodicals.karazin.ua/apdu/article/view/21187> [in Ukrainian].

20. Kaji, J., Thomas, R., Knutsen, R., Bachman, H., Hurley, B., Downey, E. ...& Saha A. (Eds.). (2023). *New fundamentals for a boundaryless world: 2023 Global human capital trends report*. Deloitte Insights. Retrieved from https://www2.deloitte.com/content/dam/insights/articles/glob175985_global-human-capital-trends-2023/GLOB175985_HUMAN-CAPITAL-TRENDS-2023.pdf.

21. World Economic Forum. (2023). *Future of Jobs Report 2023*. Retrieved from <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2023/>.

22. Kruhlov, V. (2021). Public policy of labor market transformation: challenges of the digital age. *Scientific Herald. Series: Public Administration*, 1(7), 140-161. DOI: [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-1\(7\)-140-161](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-1(7)-140-161) [in Ukrainian].

23. World Bank. (2021). *Investing in Human Capital for a Resilient Recovery: The Role of Public Finance*. Retrieved from <http://hdl.handle.net/10986/35840>.

24. European Commission. (2011). *Added value of Research, Innovation and Science portfolio*. Retrieved from https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_11_520.